

Gestionar la cultura material de l'escola. Propostes i línies de discussió

Eulàlia Colleldemont*

Resum

L'autora recull la necessitat, des d'una perspectiva històrica i pedagògica, de donar un tractament museístic a les produccions i béns de caràcter educatiu. En aquest sentit, com a producció i producte social, els béns implicats en els fenòmens educatius haurien de tenir la consideració de patrimoni etnològic susceptible de ser musealitzat. Després d'un repàs succint a algunes experiències en aquest terreny, la gestió del patrimoni educatiu emergeix com una reivindicació de primer ordre en el panorama educatiu ibèric, com va quedar palès en el marc de les II Jornades Científiques de la Societat Espanyola per a l'Estudi del Patrimoni Històric Educatiu, que l'article recull de manera resumida. En definitiva, cal posar a l'abast d'investigadors i estudiosos aquest patrimoni educatiu mitjançant les eines històrico-pedagògiques adequades.

Paraules clau

història de l'educació, patrimoni educatiu, investigació històrica, museística

Recepció de l'original: 28 d'agost de 2007

Acceptació: 16 d'octubre de 2007

Una de les tendències que s'observen en els discursos historicopedagògics d'aquests darrers anys és la valoració del patrimoni educatiu que s'ha anat escrivint des de la història de les pràctiques educatives. Com a producció i producte social, els béns implicats en els fenòmens educatius són considerats patrimoni etnològic susceptible de ser musealitzat¹. D'aquesta manera, els utensilis de l'escriptura, els manuals, els pupitres, les aules, etc., com també les produccions infantils, i dels mestres i les mestres són valorats com a béns materials o, en el seu cas, com a representacions materials dels béns intangibles implicats en una cultura conformada des de l'educació i que, per tant, han de ser documentats, inventariats, conservats, interpretats i difosos com acció pròpia de tota museologia.

Sobre aquest aspecte, la *Convenció sobre la Protecció del Patrimoni Natural i Cultural*, aprovada per la UNESCO el 1972, remarcava que la conservació i l'educació han de ser els trets bàsics de tota acció sobre el patrimoni. La legislació espanyola i les legislacions autonòmiques defineixen els museus com a institucions que *adquireixen, conserven, investiguen, comuniquen i exhibeixen* béns patrimonials, amb les funcions següents: la conservació, catalogació, restauració i exhibició ordenada de les

(*) Professora de l'àrea de Teoria i Història de l'Educació del Departament de Pedagogia de la Facultat d'Educació de la Universitat de Vic. Ha publicat *La Bellesa com a pedagogia. L'educació estètica de Hölderlin* (1997) i *Educació i experiència estètica* (2002). És promotora del Museu Universitari Virtual de Pedagogia de la Universitat de Vic, i s'ha especialitzat en el tractament i conservació del patrimoni pedagògic. Adreça electrònica: eulalia@uvic.cat

(1) La consideració del material educatiu com a producció social és, de fet, el que porta a Liedtke a defensar la presència dels museus de temàtica educativa –*Schulmuseen*– com a entitats de memòria cívica, amb la corresponent influència ideològica que aquesta caracterització comporta (Liedtke, 1997, p. 18).

col·leccions; la investigació en l'àmbit de les seves col·leccions o de la seva especialitat; l'organització periòdica d'exposicions científiques i de divulgació d'acord amb la naturalesa del museu; l'elaboració i publicació de catàlegs i monografies dels seus fons, i el desenvolupament d'una activitat didàctica sobre els seus continguts². Excepte la legislació aprovada a Andalusia³, que aconsella però no obliga, la resta regula les activitats de preservació, conservació, documentació, estudi i difusió del patrimoni que custodien els museus⁴.

La tasca museològica és una demanda que, com s'observa en la bibliografia –ja sigui en format de documents, protocols d'actuacions, estudis monogràfics i, sobretot, escrits publicats com a recursos electrònics–, es veu realitzant des de diferents instàncies d'estudi i recerca. La reivindicació del reconeixement del deixant pedagògic escrit en documents, imatges, objectes i memòria oral s'està duent a terme per part d'institucions i organitzacions variades, com ara administracions, universitats i centres cívics, vinculades totes elles a l'activitat educativa, en el terreny polític, organitzatiu o d'actuació. Tot i aquesta disparitat d'actors en el panorama internacional, però, i probablement ocasionat pel coincident camp d'estudi i treball –això és, la recuperació i difusió dels sabers pedagògics del passat⁵–, en el nostre entorn i a Amèrica Central, l'emergència d'intencions de preservació del patrimoni educatiu ve donada fonamentalment per aquelles persones vinculades professionalment amb l'estudi de la història de l'educació⁶.

No ens ha d'estranyar, per tant, que fos en el marc de les II Jornades Científiques de la Sociedad Española para el Estudio del Patrimonio Histórico Educativo⁷ on s'explicitessin algunes de les problemàtiques, temes de debat i circumstàncies que embolcallen la gestió del patrimoni educatiu en el nostre context. Tant és així que,

-
- (2) Article 2, del Reial Decret 620/1987, de 10 d'abril, del Reglament dels Museus de Titularitat Estatal i del Sistema Espanyol de Museus (BOE, 13 de maig).
  - (3) Llei 2/1984, de 9 de gener, de Museus d'Andalusia (BOJA 4, de 10 de gener), art. 2.
  - (4) Consulteu Llei 17/1990, de 2 de novembre, de Museus (DOGC 1367, de 14 de novembre), art. 1 i 2; Llei 4/2003, de 26 de març, de Museus de les Illes Balears (BOIB 44, de 3 d'abril), art. 1 i 3; Llei 10/1994, de 8 de juliol, de Museus de Castella i Lleó (BOCyL, de 17 de juliol) art. 2; Llei 9/1999, de 9 d'abril, de Museus de la Comunitat de Madrid (BOCM de 22 d'abril), art. 1; Llei 7/2006, d'1 de desembre, de Museus d'Euskadi (BOPV 239, de 18 de desembre), art. 2; Llei 7/1986 de 5 de desembre, de Museus d'Aragó (BOA, 19 de desembre), art. 1; Llei 5/2001, de 19 de novembre, de Museus de Cantàbria (BOC 230, de 28 de novembre), art. 2 i 3; Llei 5/1996, de 30 de juliol, de Museus de la Regió de Múrcia (BORM, de 12 d'agost), art. 2 i 4.
  - (5) Caldria matisar que, si bé estan apareixent diferents institucions que gestionen el patrimoni artístic, científic o etnològic contemporani, a excepció del Museo Pedagógico de Arte Infantil [consultable en línia a: www.ucm.es/info/mupai/], la resta de centres focalitzen la seva gestió en el patrimoni històric. Tant és així que, si bé hi ha força propostes que combinen la intencionalitat d'esdevenir centres de gestió del patrimoni i observatoris de l'actualitat educativa, en aquests moments les accions realitzades estan orientades, fonamentalment, vers la recuperació de la memòria.
  - (6) Reafirmaria aquesta coincidència el fet que, com assenyala Jensen (1990, p. 48), la preocupació pel discurs històric, amb especial incidència al fet contextual de l'educació, es mostra ja com una de les constants que havien caracteritzat els museus pedagògics ubicats en l'àmbit germànic des de 1920; no és estrany, per tant, els contactes entre els historiadors de l'educació i centres de gestió del patrimoni educatiu. Afegir però que, malgrat aquesta sensibilitat per escenografiar el fet educatiu tot tenint present el context, l'objectiu d'esdevenir centres de representació històrica no fou introduït en els museus de temàtica educativa fins la dècada dels 70 (Collelldemont, *en premsa*).
  - (7) Societat que, com el seu nom indica, integra diferents institucions i persones interessades en la promoció de la sensibilitat sobre el patrimoni històric de l'educació i la pedagogia. Es poden consultar els seus objectius a <http://www.uv.es/soespe/patrimonio.htm> [accés: 16.8.2007].

sota el títol de «La cultura material de la escuela», la trobada, celebrada al Centro Internacional de Cultura Escolar de Berlanga del Duero, aglutinava persones relacionades amb la gestió del patrimoni educatiu, amb la intenció de posar de manifest algunes de les preocupacions de l'àrea tot cercant d'analitzar possibles línies d'acció en aquest àmbit⁸. Com indicava Agustín Escolano, coordinador d'aquestes II Jornades, tot i l'amplia tradició que tenen els museus pedagògics i els museus de temàtiques educatives en l'àmbit europeu, el cert és que en el territori espanyol, i podem també pensar que en terres lusitanes, la represa de l'activitat museística en aquesta matèria ha estat recent.

Jensen (1990) ressenya 60 museus escolars i de temàtica educativa a Alemanya⁹; en canvi, encara avui, en el conjunt de la península Ibèrica, els museus en funcionament no arriben a la desena. Així mateix, països europeus com ara França, Alemanya, Dinamarca i els Països Baixos, compten amb un museu pedagògic nacional; per contra, a Portugal s'està endegant una iniciativa amb el projecte «Inventário e Digitalização do Património Museológico da Educação», pel Ministeri d'Educació de Portugal [consultable a la base de dades <http://edumuseu.sg.min-edu.pt>], i de moment a Espanya només el Museo Pedagógico de Galícia, el Centro de Recursos, Interpretación y Estudios de la Escuela de Cantabria, i el Museo Pedagógico de Aragón, són dependents d'administracions públiques amb reconeixement legal. En aquest sentit, des del punt de vista històric, es poden comparar les evolucions a escala internacional i peninsular en la taula següent¹⁰:

	Etapas d'evolució dels museus pedagògics a escala internacional	Etapas d'evolució dels museus pedagògics a la península Ibèrica
1860-1920	Obertura dels primers museus pedagògics.	Obertura dels primers museus pedagògics.
1920-1970	Crisi i recuperació dels museus pedagògics. A partir dels anys 50 s'estabilitzen les institucions patrimonials ja existents.	Crisi econòmica dels museus, clausura i cessament de l'activitat museística. Amb poques excepcions, els museus ja existents foren clausurats i, en diversos casos, les seves fonts es dispersaren.
1970-1990	El museu pedagògic, educatiu o escolar com a centre d'interpretació del patrimoni educatiu. Impulsa tant a l'activitat museològica com museogràfica. Major implicació en els estudis d'història de la pedagogia.	
1990-2000	Continuïtat en la recuperació de l'activitat museística.	Primeres iniciatives de creació de nous museus pedagògics i/o de temàtica educativa.
2000-...	Creació dels museus pedagògics virtuals.	Gestió digital dels béns patrimonials.

(8) Els materials de les Jornades es poden consultar a Escolano (2007).

(9) Actualment incrementats a 175, segons la base de dades disponible a www.schulmuseum.net, si bé aquest recull inclou centres que tenen col·leccions dedicades a l'educació encara que aquestes no siguin l'objecte central de referència del museu.

(10) Una evolució més específica del moviment experimentat pels museus pedagògics es pot consultar a Carrillo i Colleldemont (2007).

Diferents són els motius de la reivindicació actual sobre la necessitat d'estudiar, protegir, conservar i difondre el patrimoni educatiu. Com explicitaven Velasco (2007) i Carreño (2007) en les seves respectives ponències, aquests motius radiquen en elements externs a la museologia pedagògica. En destaquen, per exemple, l'ampliació de la musealització a nous objectes patrimonials produïda per una insistent necessitat actual de preservar allò que canvia. I com que una de les característiques de la societat contemporània és, justament, la modificació constant de les maneres de fer, de ser, de pensar i de valorar inherents a la cultura, ara es busca conservar la memòria de tot allò que fa referència a la vida quotidiana. De tal manera que, i atenent-nos a la noció de canvi constant, en l'emergència dels nous museus pedagògics intervé possiblement la percepció del saber pedagògic com un saber canviant que es mou en la inestabilitat¹¹.

Paral·lelament, també cal pensar en la intervenció de factors interns al discurs pedagògic. Així, per exemple, concebre l'educació com un traspàs ja no d'herències i d'identitats sinó de memòries compartides comporta la necessitat de crear institucions de memòria, més o menys ideològiques, més o menys polititzades¹². D'altra banda, probablement també hi podem resseguir la influència del fenomen de la quotidianització de l'educació formal. I certament, en el nostre context, com que el sistema educatiu ha assolit pràcticament el seu objectiu d'escolaritzar tots els infants en institucions de primària i secundària –si bé, no amb les mateixes condicions com tampoc amb les mateixes garanties d'aprenentatge per a tots els infants–, ha generat la convicció que l'educació és un fet col·lectiu, comú i constant. És a dir, que l'educació es viu com un fenomen de la quotidianitat, la història del qual és susceptible de ser valorada, conservada i mostrada¹³.

En qualsevol cas, i més enllà dels motius que han comportat la renovació del moviment museístic en pedagogia, el cert és que les propostes, accions i creacions segueixen ara les tendències ja establertes en altres realitats socioculturals. Això vol dir que la recerca de les formes de gestió del patrimoni acompanya la preocupació per la sensibilització general respecte al llegat educatiu heretat, amb la finalitat de potenciar-ne el coneixement, l'ús i l'estudi.

Lògicament, i com a conseqüència de la novetat en la preocupació per crear centres de gestió, van ser diverses les preguntes que van quedar obertes, en el transcurs de les Jornades, a l'entorn de les propostes d'intervenció. Algunes es concentraren en les qüestions museològiques, com ara les relatives a quins són els plantejaments institucionals que es promouen des de la direcció dels centres de gestió del patrimoni educatiu, o quin és l'objecte o objectes que es prioritzen per patrimonialitzar, i, derivada d'aquesta, què inclou la cultura material de l'escola. Així mateix, es plantejà la qüestió referent a quins tractaments museològics i de gestió es preveuen donar

(11) Aspecte que, de fet, ja havia estat destacat per Lyotard, com recull Vilanou (2005).

(12) Quelcom que explicaria l'increment de museus nacionals amb clara vocació identitària inaugurats just després d'un canvi de panorama polític i de projectes nacionals. Un exemple clar d'aquest fet és l'obertura del Croatian School Museum, l'any 2000 [consultable parcialment a <http://www.hrskolski-muzej.hr/>].

(13) La voluntat actual de musealitzar el quotidià educatiu es copsa a les darreres exposicions, que mostren el dia a dia en una escola, en la vida de mestres o d'infants, a diferència de les exposicions pròpies del segle xx, centrades en pedagogs, pedagogies o mètodes considerats rellevants.

als béns patrimonials, o quins són els usos previstos per als objectes i representacions musealitzades. I, específicament des dels museus virtuals, quina és l'autenticitat que es busca del material a col·leccionar i exposar. Altres preguntes feien referència als temes museogràfics, sobre quina és la lògica de les exposicions; o bé com es mostren els béns materials i els béns intangibles, i quines informacions són accessibles als usuaris. Cal remarcar que aquestes darreres qüestions, tot i la seva importància, restaren certament obertes¹⁴.

Plantejaments institucionals dels centres de gestió del patrimoni educatiu

Les intervencions realitzades en el marc dels centres de gestió del patrimoni educatiu, en funcionament o en fase de projecte, van mostrar propostes de direcció institucional que fomentaven la creació d'una memòria escrita a partir del patrimoni educatiu¹⁵. Amb una prioritització desigual dels objectius de localització, conservació, estudi i difusió del patrimoni educatiu, una constant comuna dels centres de gestió presentats a les Jornades era la intenció de crear una cultura de preservació de la història de l'educació a través dels seus materials, que, de fet, es relaciona amb la incipient cultura de conservació d'allò esdevingut en les diferents pràctiques educatives que emergeix en l'àmbit de la pedagogia¹⁶. No altrament, l'assumpció recent de l'hermenèutica com a fonament filosòfic del coneixement educatiu implica pensar que saber-se en el passat és interpretar-se a partir de les petjades, com indicava metafòricament Escolano (2007b, p. 19). Coherent és, per tant, la voluntat defensada des dels museus de fer sentir a mestres i professionals de l'educació la necessitat d'atendre els objectes que mostren allò esdevingut a fi de crear una memòria educativa compartida¹⁷.

Aquesta atenció als objectes, podem pensar, també és probablement el que ha comportat que els museus es preocupin per crear bases de dades accessibles, on allò que realça és l'objecte en si¹⁸. Amb una metodologia coincident amb la fenomenològica

(14) En aquest sentit cal dir que encara avui l'obra de Nitsch (2001) és un dels estudis de referència sobre la temàtica.

(15) Els projectes museològics presentats van ser el Museo Pedagógico de Aragón (Víctor, 2007); el Centro de Recursos, Interpretación y Estudios de la Escuela (González, 2007); el Centro Internacional de la Cultura Escolar (Escolano, 2007b); el Museo Pedagógico Andaluz (Guillot, Rebollo i Trigueros, 2007); el Museo Pedagógico Altos Colegios (Medina, 2007). Així mateix, cal esmentar que el Museo Pedagógico de Galicia (MUPEGA) ja havia presentat el seu projecte museològic el 2003 (Peña Saavedra, 2003; consultable a www.edu.xunta.es/mupegas). En darrer terme, també són consultables en línia el projecte del Museo de Historia de la Educación Bartolomé Cossío, de la Universidad Complutense de Madrid [www.ucm.es/info/muscossio], i el projecte del Museo del Niño, d'Albacete [www.museodelnino.es].

(16) La preocupació pel patrimoni educatiu esdevinguda en el nostre entorn es cospa també a escala europea en publicacions que han aparegut els darrers anys. Cal destacar-ne el treball coordinat per Lawn i Grosvernor (2005), com també el treball de Mogarro (2005) que sintetitzava les aportacions realitzades a Portugal.

(17) Aquest objectiu també s'ha prioritzat en diferents museus pedagògics europeus, com assenyalava Zamperlini, directora del Museo dell'educazione, de Pàdova, en una entrevista personal concedida el 28.10.2005.

(18) L'estudi de cada peça del museu és, per tant, una de les tasques coincidents plantejades en els diferents projectes museològics. D'altra banda, cal ressenyar com a antecedents de bases de dades d'objectes patrimonials de l'educació, la Mnemosyne (accessible a www.inrp.fr/mnemo/web), la base de dades portuguesa (que s'inscriu en la línia dels treballs per a la recuperació de les dades de la història; consultable a

logia, es cerca, en conseqüència, que hom torni a mirar l'objecte o, almenys, fer-lo accessible. Exemplar és, en aquest sentit, la proposta museística desenvolupada pel MUVHE (Museo Virtual de Historia de la Educación de la Universitat de Murcia), que posa en xarxa la digitalització de diferents béns patrimonials col·leccionats des de la pròpia institució¹⁹.

D'altra banda, i de manera paral·lela a aquesta necessitat coincident de convocar els hereus de la vivència educativa a la preservació dels béns materials i intangibles del passat, els diferents museus explicitaven la preocupació per oferir discursos traçats a partir de les històries que s'indueixen des dels objectes. Així, es considerava que l'objecte necessita del context per traspassar l'anècdota. Trobar continuïtats i fer-les visibles són, doncs, finalitats que es plantegen els diferents museus²⁰. Exemples d'aquesta intenció els trobem especialment en les exposicions monogràfiques, com ara les que duen per títol «Escuelas que nos dejaron», «Con estilo propio» o «Lo pequeño es hermoso», del Centro de Recursos, Interpretación y Estudios de la Escuela (Polanco, Cantabria), o «Escuelas. El tiempo detenido», del Museo Pedagógico de Aragón²¹.

En darrer terme, i com van insistir diferents parlaments, també hi hagué acord a considerar que l'acció dels centres museístics no es pot limitar a mostrar el record i que cal treballar per transformar-lo en memòria²². A mode i semblança d'una arqueologia etnogràfica, des dels museus es proposen oferir un panorama del passat, que implica dotar les diferents escenografies educatives d'un espai per fer sentir el seu record. Possibilitat aquesta que es vincula amb la creixent demanda per potenciar la recerca des dels museus. Les mostres i les exposicions són enteses com a difusió dels resultats de les investigacions i, paral·lelament, com a portals per a l'estudi, aspecte ressaltat per tots els museus i projectes de museus presentats a les Jornades.

En definitiva, doncs, la tendència museística sobre el patrimoni educatiu es caracteritza per la intenció de potenciar una cultura del coneixement de la memòria, tot ubicant de nou en el centre del discurs, en clau germànica, la tradició de les ciències de la cultura escrita al llarg del segle xx²³.

---

l'adreça <http://edumuseu.sg.min-edu.pt>, o la base de dades de la Biblioteca Virtual Padre-Manes, presentada també a les Jornades (Ossenbach, Somoza i Badanelli, 2007).

- (19) Projecte presentat, en comunicació oral, al XIV Coloquio de Historia de la Educación, celebrat a Guadalupe el juny de 2007.
- (20) Com indicava Margaret Mead (1964), l'estudi de la continuïtat i discontinuïtat és, probablement, una de les característiques més identitàries dels treballs antropològics. En aquest sentit, es reafirmaria des d'aquesta perspectiva la interrelació existent entre el coneixement històric educatiu, l'etnografia escolar i els estudis antropològics.
- (21) Consulteu la secció d'exposicions de la web del Centro de Recursos, Interpretación y Estudios de la Escuela [<http://www.muesca.es/>] i la secció d'exposicions temporals del Museo Pedagógico de Aragón [<http://www.museopedagogicodearagon.com>].
- (22) Coincidien sobre aquest aspecte el Museo Pedagógico de Aragón, el Centro de Recursos, Interpretación y Estudios de la Escuela, el Centro Internacional de la Cultura Escolar (CEINCE), i el projecte del Museo Pedagógico Andaluz.
- (23) Fenomen que, de fet, ja es ve palesant d'un temps ençà des de diferents àmbits de l'estudi de la pedagogia, com destaquen els diferents treballs de Vilanou. Vegeu Vilanou, C. (2003-2004) «Juan Roura-Parella (1897-1983) y la difusión de la pedagogía de las ciencias del espíritu en Latinoamérica» *Historia de la educación: revista interuniversitaria* (Madrid), 22-23, pp. 301-316; Vilanou, C. (2002) «Formación, cultura y hermenéutica: De Hegel a Gadamer» *Revista de Educación* (Madrid), 328, pp. 205-223; Vilanou, C. (2003)

Els objectes de la cultura material

Davant d'un camp semàntic en construcció com el del patrimoni educatiu, sorgí la discussió de perfilar i delimitar els béns materials i intangibles que podien o havien de ser considerats com a patrimoni. Una de les ponències inicials, presentada per Moreno, va atendre la qüestió referida a què diem cultura material. En aquest sentit, hi hagué acord a considerar la definició de cultura escolar presentada per aquest autor, que integraria «els espais on es desenvolupen les activitats educatives, les aules, els patis, el mobiliari escolar, o els objectes quotidians existents a les escoles...», atès que tot plegat «són mitjans i objectes carregats de significats, que ens informen de la intrahistòria dels processos educatius, les pràctiques, les metodologies de l'ensenyament, l'organització de les escoles, les relacions entre els alumnes, els docents, les administracions, la institució escolar i la societat.» (Moreno, 2007, pp. 48).

Tanmateix, i sense posar en dubte la pertinença d'aquests objectes en una cultura escolar, també s'esmentà la necessitat d'obrir el concepte de patrimoni a la memòria escrita des de l'oralitat i la conveniència de preservar els sabers dits. El cinema i les emissions radiofòniques foren, per exemple, tema central de dues ponències (Gómez, 2007; Diego i González, 2007; respectivament). Així mateix, al llarg de les converses aflorava la necessitat de trobar metodologies per fer patrimonialitzables les expressions dels infants, tant pel seu interès pedagògic com per la necessitat de donar un espai als protagonistes de la vida escolar: això és, nens i nenes²⁴.

En qualsevol cas, el cert és que, tangible o no, el patrimoni necessita de ser representat, convocat com si diguéssim, per tal de procedir a la seva musealització. Les paraules, els sons, les situacions d'un moment, els usos dels materials requereixen de ser reproduïts –amb tota la càrrega de cultura de simulacre que dita acció implica– per tal de gestionar-ne l'exposició i difusió²⁵. És en aquesta línia que hem d'inscriure la problemàtica que des dels museus pedagògics s'ha presentat per concebre els béns documentals com a béns patrimonialitzables des dels museus i no només des dels arxius, malgrat que la legislació actual diferenciï ambdós àmbits d'actuació, atès que, per a la pedagogia, l'escrit és també la representació d'allò que es diu, d'allò que es fa, d'allò que es pensa.

Destaca, per últim, el fet que des de les diferents propostes es recalca el fet que tant l'estudi dels materials com de les seves representacions, el patrimoni educatiu comprèn els discursos pedagògics i les pràctiques educatives. Tant és així que el valor del patrimoni està en el seu potencial d'evocació i provocació. El valor donat als

---

«La Historia de la Educación después del debate postmoderno: hacia un modelo hermenéutico-culturalista», a *Etnohistoria de la escuela: XII Coloquio Nacional de Historia de la Educación* (Burgos, Universidad de Burgos), pp. 1053-1063.

(24) Aspecte que havia estat defensat anteriorment en una comunicació conjunta realitzada des del MUVIP (Museu Universitari Virtual de Pedagogia de la Universitat de Vic) al congrés «El derecho a la educación en un mundo globalizado» (Carrillo et al. 2006). Així mateix, anteriorment el tractament de la infància en els museus havia estat motiu d'estudi a Peña Saavedra i Castro (2005) i Yanes (2005).

(25) Sobre els diferents aspectes de gestió del patrimoni educatiu, com dels aspectes referits a la controvèrsia sobre l'autenticitat dels originals, vegeu el document de treball CI-2003/WS/3 de març de 2003, publicat per la UNESCO, *Directrices para la preservación del patrimonio digital* [disponible a <http://unesdoc.unesco.org/images/0013/001300/130071s.pdf>]. Així mateix, es pot consultar un estat de la qüestió a Munilla (2005).

béns patrimonials, per tant, és de to contextual, tret comú a la majoria dels béns patrimonials etnològics que tenen sentit en tant que expliquen una realitat i unes maneres de fer i de produir d'una societat²⁶. Fet i fet, i en relació amb l'aparició dels museus virtuals, es posà en consideració la tradició museística per l'autenticitat dels materials. Un museu virtual no necessita disposar de l'original. L'evocació prové del lloc en el discurs, no de l'impacte de la contemplació de l'objecte en si²⁷.

Per tancar, afegirem que, malgrat que la major part de les ponències es dediquen als projectes museològics o a estudis derivats del patrimoni educatiu, la comunicació de Vicente Peña, iniciador del Museo Pedagógico de Galicia (MUPEGA), es va centrar en algunes de les problemàtiques de gestió documental, com ara la demanda, i proposta que va realitzar, sobre els instruments d'inventari i documentació dels fons patrimonials (Peña Saavedra, 2007). L'inventari, el registre i la documentació de les peces col·leccionades conformaven, doncs, el nucli d'aquest museu capdavanter en l'acció de recuperació del patrimoni educatiu a l'estat espanyol²⁸.

Procedir a l'estudi de les peces, promoure la investigació que acompanya les exposicions i potenciar les publicacions sobre les continuïtats en els béns patrimonials, requereix, certament, disposar d'identificadors i de vocabularis específics indexats. Només així, es pot racionalitzar la gestió del patrimoni educatiu sense haver de recórrer a l'analogia temàtica amb camps de patrimoni afins. Però, com ha experimentat tota persona vinculada a l'acció patrimonial, en un moment de construcció i d'assentament de l'àmbit, aquest és un dels reptes ineludibles que se'ns presenten²⁹. Oferir eines per a una gestió àgil però completa, que faci parlar l'objecte però alhora en permeti la inclusió en seqüències explicatives més àmplies, és fonamental si es vol posar el patrimoni educatiu a disposició dels investigadors i estudiosos, a fi que serveixi per a la construcció tant de la memòria com de la història.

En definitiva doncs, hem de concloure aquesta anàlisi de l'estat de la museística pedagògica en el nostre entorn tot remarcant l'avenç dels projectes museològics vers una major delimitació i concreció de l'àmbit, alhora que queden oberts encara els treballs de gestió i museografia.

(26) El patrimoni educatiu com a patrimoni etnològic és la idea que se sosté en tota l'obra de Jensen (1990). Es desenvolupa també aquesta idea a Collelldemont i Torrents (en premsa).

(27) Aspecte que, en definitiva, integraria els discursos museològics i museogràfics. De totes maneres, cal esmentar aquí que, l'atenció de les Jornades fou dedicada, fonamentalment, als aspectes museològics, sense fer una aproximació profunda als museogràfics. Aquest darrer aspecte el plantejaria posteriorment Yanes (2007) en el marc del XIV Coloquio de Historia de la Educación, celebrat a Guadalupe (Càceres).

(28) Un recorregut sobre les sales del MUPEGA es pot veure a Borrado (2005).

(29) En aquest sentit es pot afegir que coincidiria la preocupació per la creació de bases de dades documentals fàcilment consultables amb l'afirmació d'Alquézar (2004), sobre el fet que la documentació és encara una de les qüestions que cal resoldre en la gestió museística, especialment, quan es busca dotar de bases unitàries –i amb una certa uniformització– que permetin un continu transvasament de documentació digital entre diferents institucions de gestió del patrimoni.

Referències

- Alquézar, E.M. (2004) «Domus, un sistema de documentación de museos informatizado». *Museos.es* (Madrid, Ministerio de Cultura), 0, pp. 28-41.
- Borrado, G. (2005) «Museo Pedagógico de Galicia. Memoria y latido de un pueblo» *Cuadernos de pedagogía* (Barcelona, Praxis), 351, pp. 16-21.
- Carreño, M. (2007) «Museología y museografía de la educación», a Escolano (2007, pp. 91-110).
- Carrillo, I. et al. (2006) «Los museos virtuales universitarios de pedagogía: la conceptualización de la infancia y el derecho a la educación», a Dávila i Naya (2006, pp. 509-524).
- Carrillo, I.; Collelldemont, E. (2007) «Construir un museo pedagógico virtual. Fundamentos teóricos y elementos de gestión», a Escolano (2007, pp. 358-359).
- Collelldemont, E. (s/d) «Las imágenes coleccionadas. Preludio de los museos pedagógicos virtuales», a Santolaria, F., Vilanou, C. [coord.] *Buenaventura Delgado, historiador de la Educación*. Barcelona, Universitat de Barcelona [en premsa].
- Collelldemont, E.; Torrents, J. (s/d) «Activar el patrimoni educatiu: de la memòria a la identitat pedagògica». *Revista Educació i Història* (en premsa).
- Dávila, P.; Naya, L.M. (2005) *La infancia en la historia: antecedentes y representaciones*. San Sebastián, Erein.
- [ed.] (2006) *El derecho a la educación en un mundo globalizado*. San Sebastián, Erein, 2 vol. [Actes del X Congreso de Educación Comparada].
- Diego, C.; González, M. (2007) «Una experiencia asturiana de radio escolar: el Programa Horizontes», a Escolano (2007, pp. 195-209).
- Escolano, A. [ed.] (2007) *La cultura material de la escuela. En el centenario de la Junta para la Ampliación de Estudios, 1907-2007*. Berlanga del Duero, CEINCE.
- (2007b) «El Centro Internacional de la Cultura Escolar como Centro de Memoria», a Escolano (2007, pp. 233-242).
- Gómez, M.N. (2007) «El lugar del cine en un museo pedagógico: películas para la historia de la educación», a Escolano (2007, pp. 327-335).
- González, J., «El Centro de Recursos, Interpretación y Estudios de la Escuela (Polanco, Cantabria)», a Escolano (2007, pp. 219-229).
- Guillot, V.; Rebollo, M.J.; Trigueros, G. (2007) «El Museo Pedagógico Andaluz. Problemas y perspectivas de futuro», a Escolano (2007, pp. 243-257).
- Jensen, G. (1990) *Idee, Konzeption und Nutzung von Schulmuseen*. Regensburg, Roderder.
- Lawn, M.; Grosvenor, I (2005) *Materialities of Schooling. Design, technology, objects, routines*. Oxford, Symposium Books.
- Lietke, M. (1997) «Zur legitimierung von Schulmuseen – Warum Schule Schule gemacht hat» a Amlung, U., Helmchen, J., Sandfuchs, U. *Das Schulmuseum. Aufgaben, Konzeptionen und Perspektiven*. Weinheim und München, Juventa.
- Mead, M. (1964) *Continuities in Cultural Evolution*. Londres, Yale University Press.
- Medina, L.I. (2007) «Museo Pedagógico Altos Colegios (CEIP Macarena de Sevilla, una comunidad educativa comprometida con la defensa y promoción de su patrimonio histórico educativo)», a Escolano (2007, pp. 275-288).
- Mogarro, M.J. (2005) «Os arquivos escolares nas instituições educativas portuguesas. Preservar a informação, construir a memória». *Pro-posições* (Campinas [Brasil], Universidade Estadual de Campinas), 16, 1 (46), p. 103-116.

- Moreno, P.L. «La modernización de la cultura material de la escuela pública en España, 1882-1936», a Escolano (2007).
- Munilla, G. (2005) *Patrimonio digital. Un nuevo medio al servicio de las instituciones culturales*. Barcelona, Eduoc.
- Nitsch, U.M. (2001) *Schule wandert ins Museum. Eine Kritische Rekonstruktion der Musealisierung von Schul – und Pädagogikgeschichte 1977-1997*. Berlin, Weilder.
- Ossenbach, G.; Somoza, M.; Badanelli, A. (2007) «La biblioteca Virtual Padre-Manes de textos escolares europeos y latinoamericanos: análisis de una experiencia», a Escolano (2007, pp. 337-354).
- Peña Saavedra, V. (2003) «Museo pedagógico de Galicia: tradición, identidad e innovación». *Etnohistoria de la escuela: XII Coloquio Nacional de Historia de la Educación*. Burgos, Universidad de Burgos, pp. 863-876.
- (2007) «Primeros instrumentos de identificación, catalogación y gestión del fondo patrimonial del MUPEGA», a Escolano (2007, pp. 305-325).
- Peña Saavedra, V.; Castro, E. (2005) «Tratamiento museológico de la infancia en el Museo Pedagógico de Galicia (MUPEGA)», a Dávila i Naya (2005, pp. 570-582).
- Velasco, M.H. (2007) «La cultura como patrimonio. Lo material y lo inmaterial en la cultura», a Escolano (2007, pp. 29-43).
- Víctor, M.J. (2007) «Museo Pedagógico de Aragón. Virutas de un proyecto», a Escolano (2007, pp. 211-217).
- Vilanou, C. (2005) «Lyotard i la condició postmoderna, vint-i-cinc anys després» *Temps d'Educació* (Barcelona, Universitat de Barcelona), 29, pp. 293-304.
- Yanes, C. (2005) «La imagen de la infancia y de la escolarización a través de los archivos de la oralidad del Museo Pedagógico andaluz: estudio longitudinal (1900-1970)», a Dávila i Naya (2005), pp. 197-208.
- (2007) «Aproximación a los fundamentos teóricos y metodológicos de los Museos virtuales de Historia de la Educación: la creación del Museo didáctico virtual del Patrimonio Histórico-Educativo andaluz». *Relaciones internacionales en la historia de la educación*. Cáceres, Sociedad Española de Historia de la Educación, Universidad de Extremadura [Actes del XIV Coloquio de Historia de la Educación (Guadalupe, Cáceres)], pp. 567-578.

Gestionar la cultura material de la escuela. Propuestas y líneas de discusión

Resumen: La autora refleja la necesidad, desde una perspectiva histórico-pedagógica, de dar un tratamiento museístico a las producciones y bienes de carácter educativo. Como producción y producto social, los bienes implicados en los fenómenos educativos deberían tener la consideración de patrimonio etnológico susceptible de ser musealizado. Después de un sucinto repaso a algunas experiencias en este sentido, la gestión del patrimonio educativo emerge como una reivindicación de primer orden en el panorama educativo ibérico, como quedó plasmado en el marco de las II Jornadas Científicas de la Sociedad Española para el Estudio del Patrimonio Histórico Educativo, que el artículo recoge de manera resumida. Lo fundamental, en definitiva, es poner al alcance de investigadores y estudiosos ese patrimonio educativo mediante las herramientas histórico-pedagógicas necesarias.

Palabras clave: historia de la educación, patrimonio educativo, investigación histórica, museística

Gérer la culture matérielle de l'école. Propositions et lignes de discussion

Résumé: L'auteur exprime la nécessité de donner un traitement muséal, dans une perspective historico-pédagogique, aux productions ainsi qu'aux biens de caractère éducatif. Comme production et produits sociaux, les biens impliqués dans les phénomènes éducatifs devraient être considérés comme faisant partie du patrimoine ethnologique susceptible d'être muséifié. Après une brève révision de certaines expériences dans ce sens, la gestion du patrimoine éducatif émerge comme une revendication de premier ordre dans le panorama éducatif ibérique, comme cela a été concrétisé dans le cadre des IIe Journées scientifiques de la Société espagnole pour l'Étude du Patrimoine historique éducatif, que l'article reprend en résumé. Ce qui est fondamental, en définitive, c'est de mettre à la portée des chercheurs ce patrimoine éducatif grâce aux outils historico-pédagogiques nécessaires.

Mots-clés: histoire de l'éducation, patrimoine éducatif, recherche historique, muséologie

Managing the cultural material of schools: Proposals and lines of debate

Abstract: From a historical/pedagogical perspective the author considers the need for a museological approach to educational production and material. As an example of social production and product the materials around which educational activity is centred should be regarded as a form of ethnological heritage that can be treated in museological terms. Following a brief review of work that has adopted this line the author argues that the management of educational heritage should be given priority status within the context of education on the Iberian Peninsula; indeed, this was one of the conclusions reached during the II Scientific Conference of the Spanish Society for the Study of Historical and Educational Heritage, an event which the article also summarizes. The key is to make this educational heritage available to researchers and scholars through the use of appropriate historical and pedagogical tools.

Key words: history of education, educational heritage, historical research, museological